

Εξουσία και συμφέροντα στις σύγχρονες δυτικές οικογένειες

Στη διάρκεια του 20ού αιώνα, σε μεγάλο μέρος του δυτικού κόσμου, οι οικογένειες είχαν κατά κανόνα τη μορφή όπου οι σύζυγοι και πατεράδες επικεντρώνονταν σε δραστηριότητες που παρήγαν εισόδημα, ενώ οι γυναίκες και μητέρες ειδικεύονταν στα οικιακά και την ανατροφή των παιδιών. Η ειρωνεία είναι ότι αυτός ο τύπος αναφέρεται συχνά ως η «παραδοσιακή» οικογένεια, παρόλο που είναι πολύ σύγχρονη. Επιπλέον, αυτός ο τρόπος οργάνωσης της οικιακής απασχόλησης δεν υπήρξε ποτέ πραγματική επιλογή για πολλές οικογένειες. Ωστόσο, παρά τη σχετικά σύγχρονη ιστορία του και το μάλλον περιορισμένο δείγμα του πληθυσμού στο οποίο εφαρμόζεται αυτός ο ορισμός, η επιρροή του στην κοινωνία σε επίπεδο πολιτισμού, πολιτικής, οικονομικών, ακόμη και ψυχολογίας, υπήρξε ισχυρή. Μάλιστα, η παραδοσιακή οικογένεια, η οποία όπως είδαμε αναδύθηκε μέσα από τις προσπάθειες της αστικής τάξης να ξεχωρίσει από τις κατώτερες τάξεις, έγινε ο κανόνας, ή το πρότυπο, βάσει του οποίου κρίνονταν όλες οι άλλες μορφές οικογένειας.

Στις παραδοσιακές οικογένειες, ο χρόνος που δαπανάται στην εργασία και ο τύπος της εργασίας που εκτελείται διαφέρει ανάλογα με το φύλο. Οι άνδρες εργάζονται με πλήρες ωράριο εκτός του σπιτιού για να κερδίσουν το εισόδημα και οι γυναίκες εργάζονται με πλήρες ωράριο εντός του σπιτιού για τη συντήρηση της οικογένειας. Ασφαλώς, υπάρχουν γυναίκες και άνδρες για τους οποίους αυτή η μορφή οικογένειας είναι άξια μίμησης. Για τις φτωχότερες οικογένειες, η

Η απειλευθέρωση της οικονομικής επιστήμης

προοπτική να εξαιρεθεί ένα άτομο από τις σκληρές συνθήκες της χαμηλόμισθης εργασίας είναι αναμφίβολα πολύ ελκυστική. Για άλλες οικογένειες, μια νοικοκυρά πλήρους απασχόλησης είναι ένα σημαντικό σύμβολο κοινωνικής θέσης. Για κάποιες άλλες οικογένειες, η ανάθεση στη γυναίκα οικιακών αρμοδιοτήτων πλήρους απασχόλησης είναι μια λογική αντίδραση στο υψηλό κόστος της ποιότητας φροντίδας των παιδιών και στην έλλειψη θέσεων εργασίας που αμείβονται αξιοπρεπώς.

Η δομή των παραδοσιακών οικογενειών δείχνει με ποιο τρόπο ο έμφυλος καταμερισμός εργασίας στο νοικοκυριό αντικατοπτρίζει την πατριαρχική εξουσία των ανδρών πάνω στην εργασία, το εισόδημα, την αναπαραγωγή και τη γενικότερη ευημερία των γυναικών.²⁶ Στα παραδοσιακά νοικοκυριά οι γυναίκες δεν έχουν ανεξάρτητη πρόσβαση σε εισόδημα. Ως εκ τούτου, εξαρτώνται από τη γενναιοδωρία και την αίσθηση δικαιοσύνης του κουβαλητή, ο οποίος αποκτά μεγάλη εξουσία σε σημαντικές αποφάσεις του νοικοκυριού. Μάλιστα, η πρωτοποριακή μελέτη της φεμινίστριας κοινωνιολόγου Arlie Hochschild πάνω στη σχέση μεταξύ εργασίας και οικογένειας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ένας αξιόλογος παράγοντας που συμβάλλει στη διάσπαση του παραδοσιακού νοικοκυριού είναι ότι οι γυναίκες αναζητούν πρόσθετες οδούς επίτευξης στόχων και ολοκλήρωσης και γίνονται λιγότερο πρόθυμες να υποταχθούν στην πατριαρχική εξουσία.²⁷ Μια άλλη μορφή οικογένειας η οποία γίνεται όλο και πιο συνήθης είναι η «μεταβατική» οικογένεια. Σε αυτήν τη μορφή οικογένειας και οι δύο γονείς εργάζονται έξω από το σπίτι, αλλά οι οικιακές εργασίες και η φροντίδα των παιδιών παραμένουν σε μεγάλο βαθμό ευθύνη της γυναίκας. Αυτά τα νοικοκυριά είναι επιρρεπή σε συγκρούσεις, διότι οι εργασίες του νοικοκυριού επιβαρύνουν τη γυναίκα, παρόλο που εργάζεται ήδη επ' αμοιβή εκτός του σπιτιού.²⁸ Η φροντίδα των παιδιών, το μαγείρεμα και η καθαριότητα είναι χρονοβόρες και επαναλαμβανόμενες εργασίες που απαιτούν ενέργεια. Οι εκτιμήσεις του χρόνου που δαπανούν σε οικιακές εργασίες οι έγγαμες γυναίκες κυμαίνονται από 18 έως 23 ώρες την εβδομάδα, ενώ οι σύζυγοί τους δαπανούν αντίστοιχα 7 έως 12 ώρες.²⁹ Σύμφωνα με μια πρόσφατη μελέτη της Suzanne Bianchi, παρά τη ραγδαία αύξηση του αριθμού των μητέρων που εργάζονται έξω από το σπίτι, ο χρόνος που δαπανούν οι εργαζόμενες και οι μη εργαζόμενες μητέρες με τα παιδιά τους ελάχιστα διαφέρει. Η συγγραφέας υποστηρίζει πως αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα είναι ότι οι εργαζόμενες γυναίκες αφιερώνουν λιγότερο χρόνο στον ύπνο και την εθελοντική εργασία και κάνουν λιγότερα πράγματα στον ελεύθερο χρόνο τους.³⁰ Δεν είναι περίεργο, λοιπόν, που πολλές εργαζόμενες μητέρες θα ήθελαν να έχουν οικιακή βοήθο.

Ως φεμινίστριες τονίζουμε ότι η οικιακή βοήθεια επ' αμοιβή εγείρει ένα σύνολο ηθικών ζητημάτων.³¹ Οι άνθρωποι που προσλαμβάνονται για να βοηθήσουν στις οικιακές εργασίες είναι συνήθως φτωχές γυναίκες που βρίσκονται στον πάτο της κοινωνικής ιεραρχίας λόγω φυλής, κοινωνικής τάξης ή εθνοτικήςότητας. Ολοένα περισσότερο αυτές οι γυναίκες είναι μετανάστριες ή πρόσφυγες που αφήνουν τη δική τους οικογένεια για να φροντίσουν οικογένειες

άλλων στις πλούσιες χώρες. Στις Ηνωμένες Πολιτείες η οικιακή εργασία ήταν συχνά η μοναδική επιλογή για τις Αφροαμερικανίδες και έως τη δεκαετία του 1960 οι περισσότερες από αυτές ήταν οικιακές βοηθοί.³² Σήμερα η φυλετική και εθνοτική σύνθεση των οικιακών εργαζομένων αντικατοπτρίζει τόσο τις κατακτήσεις των Αφροαμερικανίδων στο χώρο εργασίας, όσο και το διαφορετικό πρόσωπο της φτώχειας στις Ηνωμένες Πολιτείες. Πλέον, οι οικιακοί εργαζόμενοι στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι πιθανόν να είναι φτωχές γυναίκες από τις Φιλιππίνες, τη Λατινική Αμερική ή τις μεταβατικές οικονομίες της ανατολικής Ευρώπης. Η κατάσταση σε άλλα μέρη του κόσμου είναι παρόμοια. Σύμφωνα με τη φεμινίστρια γεωγράφο Joni Seager, περίπου ένα με ενάμισι εκατομμύριο γυναίκες μεταναστεύουν από την Ασία για να βρουν δουλειά ως οικιακές βοηθοί στις πετρελαιοπαραγωγές χώρες της Μέσης Ανατολής.³³

Οι φεμινιστές διαφωνούν για το κατά πόσο είναι ηθικό να προσλαμβάνει κανείς οικιακούς εργαζόμενους. Κάποιοι επισημαίνουν ότι δεν έχουμε πρόβλημα να προσλάβουμε άλλου είδους βοηθούς (π.χ. υδραυλικούς και κηπουρούς). Άλλοι υποστηρίζουν ότι η πρόσληψη μαγείρων, καθαριστών και νταντάδων αποτελεί εγγενώς εκμετάλλευση. Δεν υποστηρίζουμε ότι είναι λάθος ή ανήθικο να πληρώνει κανείς για οικιακές εργασίες, τη φροντίδα των παιδιών ή το μαγείρεμα. Το πρόβλημα προκύπτει, μάλλον, από τις συνθήκες εργασίας.

Αυτές οι χαμηλού κύρους θέσεις εργασίας αποτελούν, σχεδόν πάντα, αρμοδιότητα φτωχών γυναικών σε μειονεκτική θέση, οι οποίες συχνά έχουν δική τους οικογένεια. Εάν αυτές οι θέσεις εργασίας περάσουν στον επίσημο τομέα και παρασχεθεί νομική προστασία σε όλους τους εργαζόμενους, ανεξαρτήτως φύλου, φυλής ή μεταναστευτικής κατάστασης, θα βελτιωθεί το κύρος, η αμοιβή και η ασφάλεια αυτής της εργασίας.

Οι στάσεις, όσον αφορά τους ρόλους του γυναικείου και του αντρικού φύλου, αλλάζουν. Καθώς οι γυναίκες εισέρχονται στο εργατικό δυναμικό σε ολοένα μεγαλύτερους αριθμούς, βλέπουμε να αναδύεται μια νέα μορφή οικογένειας, η «ισότιμη» οικογένεια. Σε αυτόν τον τύπο οικογένειας το φύλο δεν είναι η βασική παράμετρος που καθορίζει ποιος εργάζεται εκτός του σπιτιού επ' αμοιβή και ποιος κάνει τις οικιακές εργασίες. Οι οικιακές εργασίες και η εργασία στην αγορά είναι μοιρασμένες εξίσου. Το μότο «από τον καθένα ανάλογα με τις δυνατότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του» βρίσκει εφαρμογή εδώ.³⁴ Πολλές φεμινίστριες υποστηρίζουν κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές που ενθαρρύνουν τη διαμόρφωση και την αναπαραγωγή ισότιμων νοικοκυριών. Τα ισότιμα νοικοκυριά πρέπει να συμβιβάσουν τις χρονικές απαιτήσεις της αμειβόμενης εργασίας με τις χρονικές απαιτήσεις της φροντίδας των εξαρτώμενων μελών. Η Nancy Fraser θεωρεί ως δεδομένα τρία εξιδανικευμένα μοντέλα οικογένειας –το μοντέλο του γενικού κουβαλητή, το μοντέλο ισότητας παρόχων φροντίδας και το μοντέλο του γενικού παρόχου φροντίδας– προκειμένου να εξετάσει συστηματικά ποιες μορφές οικογένειας ενθαρρύνουν την ισότητα των φύλων και καταλύουν τον έμφυλο καταμερισμό εργασίας.³⁵

Το μοντέλο του γενικού κουβαλητή εστιάζει στις ίδιες ευκαιρίες για γυναί-

Η απελευθέρωση της οικονομικής επιστήμης

κες και άνδρες στην αγορά εργασίας. Σε αυτό το μοντέλο φύλου και αμειβόμενης εργασίας οι υπηρεσίες μαγειρέματος, καθαριότητας, φροντίδας των παιδιών και των ηλικιωμένων, οι οποίες σήμερα παρέχονται κυρίως από τις γυναίκες του νοικοκυριού, θα παρέχονται από το κράτος ή την αγορά. Το μοντέλο ισοτιμίας παρόχου φροντίδας έχει στόχο να δώσει τη δυνατότητα στα αντίστοιχα άτομα (συνήθως γυναίκες) να φροντίσουν την οικογένειά τους.

Τέτοιες πολιτικές θα ελαχιστοποιούσαν το κόστος αυτού του παραδοσιακού έμφυλου καταμερισμού εργασίας με την παροχή γενναιόδωρων οικογενειακών επιδομάτων και αδειών μετ' αποδοχών. Η ζωή των γυναικών θα ήταν διαφορετική αλλά ίση με τη ζωή των ανδρών. Η Fraser θεωρεί ότι και οι δύο στρατηγικές είναι από μόνες τους ανεπαρκείς για την πραγματοποίηση της πλήρους ισότητας των φύλων. Αφενός το μοντέλο του γενικού κουβαλητή είναι ανδροκεντρικό, καθώς παρέχει αποκλειστική αξία στην αμειβόμενη εργασία, και αφετέρου το μοντέλο της ισοτιμίας παρόχου φροντίδας δεν προάγει επιτυχώς την οικονομική ανεξαρτησία των γυναικών.